

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

MÜSTƏQİLLİK DÖVRÜ AZƏRBAYCAN ROMANINDA SOSIAL-SİYASİ VƏ MİLLİ-MƏNƏVİ İDEALLAR (1991-2010-cu illər)

İxtisas: 5716.01 – Azərbaycan ədəbiyyatı

Elm sahəsi: Filologiya

İddiaçı: **Mehriban Səməd qızı Allahquluyeva**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyasının

AVTOREFERATI

Bakı – 2022

Dissertasiya işi Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər:

Filologiya elmləri doktoru, professor
Himalay Ənvər oğlu Qasimov

Rəsmi opponentlər:

AMEA-nın müxbir üzvü,
filologiya elmləri doktoru, professor
Tehran Əlişan oğlu Mustafayev

Filologiya elmləri doktoru, professor
Vaqif Soltan oğlu Verdiyev

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
İlhamə Mürsəl qızı Gültekin

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.27 Dissertasiya Şurası

Dissertasiya şurasının sədri:

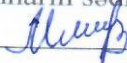
AMEA-nın həqiqi üzvü, filologiya
elmləri doktoru, professor
Muxtar Kazım oğlu İmanov

Dissertasiya şurasının elmi
katibi:

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
dosent
Afaq Xürrəm qızı Ramazanova

Elmi seminarın sədri:

Filologiya elmləri doktoru, dosent
Leyla Kamran qızı Məmmədova

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Respublikamızın müstəqillik əldə etməsi yeni və müstəqil ədəbi-bədii təfəkkürün formalaşmasına təkan verdi. Milli müstəqilliyin ilk illəri ədəbi prosesin və eyni zamanda, romanının inkişafında donuq, passiv seyrçi vəziyyətdən fəallığa doğru dönüş nöqtəsi kimi səciyələndirilir.

Yeni əsrin ilk illərindən etibarən roman sahəsində müşahidə edilən canlanma, ictimai proseslərin sabitləşməsi, çəşqinliyin, gərginliyin azalması, nəticə etibarilə, dövrün sosial-siyasi, mədəni-mənəvi problemlərini əks etdirmək baxımından müasir romana verilən tələbləri də yenilədi və roman tamamilə yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoydu. Sovet quruluşunun və ideologiyasının buxovlarından azad olan roman milli-mənəvi və bəşəri dəyərlərə, həmçinin, azərbaycançılıq ideyalarına köklənməyə can atır və onun mif, folklor və tarixi qaynaqlara müraciəti ənənəvi xarakter almağa başlayır. Artıq yeni tarixi şəraiti birtərəfli, yalnız təsvirlə kifayətlənməyən roman şüurlu şəkildə cari həyata qayıdır, baş verən ictimai-siyasi hadisələri mənimsəməyə, təhlil etməyə cəhd edir.

Polemik ədəbi mühitin canlanması sovet dövründə yasaq edilmiş modernist cərəyanların prosesə fəal surətdə müdaxiləsi ədəbiyyatda çağdaşlaşma meyillərinin artmasına və ehkamlardan təcrid olunmuş romanın fərqli səciyyə daşmasına səbəb oldu. Yeni meyl və tendensiyaların yaranması ilə xarakterik olan roman artıq ideyaları deyil, həqiqi həyatı təcəssüm etdirməyə çalışır.

1991-2010-cu illərdə çap olunan romanlarda, hətta ənənəvi klassik prinsiplərə sadıq qalan yazıçıların əsərlərində də üslub müxtəlifliyi özünü aydın şəkildə biruzə verir. Mövzu rəngarəngliyi ilə də seçilən bu romanlarda ictimai-siyasi hadisələrin təsviri geniş yer almış, sosial-psixoloji problemlər öz bədii əksini tapmışdır. Həmin əsərlər içərisində klassik və müasir romanın vəhdətini özündə birləşdirən roman nümunələri xüsusilə diqqəti cəlb edir.

Müstəqillik illərində Azərbaycan nəsrində digər janrlardan fərqli olaraq romana intensiv müraciətlər daha çox olmuşdur. Təxmini sayı 150-dən çox olan bu romanlar həm janr, həm də mövzu-ideya xüsusiyyətləri baxımından bir-birindən fərqlənir. Hər

biri həqiqi novatorluq və sənət nümunəsi sayılmasa da onlar içərisində roman təfəkkürü ilə yazılmış sanballı ədəbi nümunələr də vardır. Klassik milli ənənəyə öz yaradıcı münasibəti ilə seçilən bu romanlar dövrün başlıca keyfiyyətlərini özündə əks etdirməyə səy göstərir.

Disseratasiyada təhlil obyektinə çevrilən bədii əsərlər milli ədəbi ənənənin ən yaxşı xüsusiyyətlərini qoruyub saxlamaqla yanaşı, müasir dünya romanı təcrübəsinə, yeniliklərinə söykənərək müasir Azərbaycan romanına bir sıra keyfiyyətli dəyişikliklər gətirə bilmişdir.

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Müstəqillik dövrü Azərbaycan romanının (1991-2010-cu illər) dövrümüzün sosial-siyasi və mənəvi-əxlaqi problemlərini işıqlandırması baxımından xüsusi təhlil obyektinə çevrilməsi ədəbiyyatşünaslığımız üçün həlli vacib olan problemlərdən biridir. Bir sıra monoqrafik tədqiqatlarda müasir Azərbaycan romanları ilə bağlı qiymətli elmi mülahizələr deyilsə də müasir Azərbaycan romanları sosial-siyasi və milli-mənəvi ideallar kontekstindən konkret elmi araşdırmanın obyektı olmamış, janr təkamülü baxımından sistemli şəkildə araşdırılmamışdır. Fikrimizcə, bu keyfiyyətlərin tədqiqi və ümumiləşdirilməsi janrın gələcək inkişafına da müəyyən stimül verə bilər.

1991-2010-cu illər Azərbaycan romanının keçdiyi inkişaf yolunun, yeni yaranan tendensiya və təmayüllərin araşdırılmasına xüsusi ehtiyacın duyulması da tədqiqat mövzusunun aktuallığını şərtləndirən amillərdəndir.

Müstəqillik dövrünün Azərbaycanın ədəbiyyatı tarixində ayrıca bir mərhələ təşkil etməsi, nəzəri fikrin yeni ədəbi-nəzəri düşüncə müstəvisində formalaşması bu prosesdə bədii materiala yeni nəzəri yanaşmanı tələb edir. Bu məsələnin geniş və sistemli araşdırılmasına ehtiyac olduğunu nəzərə alaraq konkret bədii nümunələrin müasir elmi-nəzəri prinsiplər baxımından təhlilə cəlb olunması məqbul hesab edilmiş, tədqiqatda qarşıya qoyulan məsələlərin müəyyən dərəcədə həllinə çalışılmışdır.

Zamanın tələbləri və zövqlər baxımından diqqəti cəlb etməyən əsərlərin də konkret bir dövrün ədəbiyyatını öyrənmək baxımından əhəmiyyətini nəzərə alaraq dissertasiyada yeri gəldikcə ədəbi prosesin

ayrılmaz parçalarından olan, ədəbi tənqidin nəzərdən qaçdığı, kölgədə qalan, az tədqiq olunmuş və ya tədqiq olunmamış, ya da novatorluq və ənənə baxımından xüsusi tədqiq tələb edən romanlar üzərindən də təhlillər aparılmağa çalışılmışdır. Bu da tədqiqatın aktuallığını və elmi yeniliyini özündə ehtiva edən amillərdən hesab edilir.

Müasir Azərbaycan romanları barədə bu və digər səpkidə aparılan araşdırmalar həm ayrı-ayrı sənətkarların yaradıcılıq yolunun incələnməsi şəklində, həm də dövrün ümumi xülasəsinin araşdırılması formasında öz əksini tapmışdır. Görkəmli tənqidçi və ədəbiyyatşünaslarından H.Ənvəroğlu, T.Salamoğlu, Y.Axundlu, N.Cəfərov, A.Əliqızı, V.Yusifli, C.Yusifli, T.Əlişanoğlu, Ə.Cahangir, S.Şərifova, N.Cabbarlı, İ.Musayeva, E.Akimova və başqaları müasir Azərbaycan nəsrinə həsr olunmuş monoqrafik tədqiqatlarda¹ çağdaş Azərbaycan romanlarını mövzu, problematika və struktur baxımından təhlil obyektinə çevirmiş və mətbuatda bir çox resenziya, icmal, yaxud problem xarakterli elmi-tənqidi məqalələrlə² çıxış etmişlər.

---

¹ Axundlu, Y. Azərbaycan tarixi romanı: mərhələlər, problemlər (1930-2000) / Y.Axundlu. -Bakı: Adiloğlu, -2005, -550 s.; Ənvəroğlu, H. Azərbaycan romanının inkişaf problemləri / H. Ənvəroğlu. -Bakı: Nurlan, -2008, -336 s.; Yenə onun: Ədəbiyyatşünaslıq problemləri ədəbi-nəzəri düşüncə müstəvisində / -Bakı: MBM, -2014, -536 s.; Salamoğlu, T. Ən yeni Azərbaycan ədəbiyyatı məsələləri (monoqrafiya və ədəbi tənqidi məqalələr) / T.Salamoğlu. -Bakı: BQU nəşriyyatı, -2008, -554 s.; Yenə onun: İsmayıl Şıxlının bədii nəsr (monoqrafiya) / -Bakı: NPS MMC, -2014, -176 s.; Yusifli, V. Nəsr: konfliktlər, xarakterlər / V.Yusifli. -Bakı: Yazıçı, -1986, -166 s.; Əlişanoğlu, T. Müstəqillik illərində Azərbaycan ədəbiyyatı (1990-cı illər) / T.Əlişanoğlu. -Bakı: Qanun, I hissə, -2013, -216 s.; Cabbarlı, N. Yeni nəsil ədəbiyyatı-1 / N.Cabbarlı. -Bakı: Elm, -2006, -380 s.; Yenə onun: Yeni nəsil ədəbiyyatı-2 / -Bakı: Qanun, -2006, -218 s.; Cəfərov, N. Afaq Məsud dünyası / N.Cəfərov. -Bakı: Elm və təhsil, -2016, -179 s.; Akimova, E. Yeni təfəkkür və ədəbi tənqid /E.Akimova. -Bakı: MBM, -2012, -280 s. və s.

² Aran, S. Mövlud Süleymanlının “And olsun əsrə” kitabı haqqında // 525-ci qəzet. -2013, 6 iyul, -s.24-25; Cabbarlı, N. Psixologizmə meylin nəticələri // -Bakı: Azərbaycan jurnalı, -2008, №2, -s.178-184; Cahangir, Ə. Üç əsrimiz və nəsrimiz (tarixi-filoloji icmal) // -Bakı: Körpü jurnalı, -2005, №1, -s.68-92; Əlişanoğlu, T. Müasir nəsr Azərbaycançılıq ideyaları işığında// Ədəbiyyat qəzeti, -2015, 13 iyun. -s.33; Ənvəroğlu, H. İsmayıl Şıxlı yaradıcılığının milli-mənəvi qaynaqları// Xalq qəzeti. -2009, 4 aprel, -s.3; Azərbaycan jurnalı, -2008, №7, -s.169-177; Məmmədli, M. Dirilər üçün “Nekroloq “ // 525-ci qəzet. -2002, 6 aprel, -s.27; Musayeva, İ.

Müasir Azərbaycan ədəbiyyatının ümumi nəzəri məsələlərinə dair dissertasiyalarda³ da yeri gəldikcə roman janrına müəyyən münasibət bildirilmişdir.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektini 1991-2010-cu illərdə yazılmış müasir Azərbaycan romanları təşkil edir. Predmeti isə milli-mənəvi, sosial-psixoloji problemlərin bu əsərlərdə əksi, təzahür formaları və problemə yanaşma üsullarıdır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Dissertasiyanın başlıca məqsədi konkret mətn materiallarına istinadən 1991-2010-cu illərdə yazılmış roman nümunələrini sosial-siyasi və milli-mənəvi ideallar kontekstində elmi-analitik təhlilə cəlb etmək, onların novatorluğunu və səciyyəvi cəhətlərini müəyyənləşdirmək, tipoloji ümumiləşdirməyə cəlb etməkdir. Bu məqsədlə aşağıda sadalanan vəzifələrin yerinə yetirilməsinə səy edilmişdir:

- 1991-2010-cu illər roman nümunələrini ideya-mövzu axtarışlarını sosial-siyasi və milli-mənəvi dəyərlər kontekstində tədqiq etmək;
- janrın mövcud örnəklərinin çağdaş Azərbaycan cəmiyyətinin ictimai-sosial həyatını və problemlərini əks etdirmək baxımından təhlilini vermək;
- ənənə yaratmaq keyfiyyətinə malik roman nümunələrini milli-mənəvi dəyərlər baxımından təhlil etmək, ədəbi prosesə istiqamət verən yönlərini araşdırmaq;

Roman müəllifləri və roman qəhrəmanları // Ədəbiyyat qəzeti. -2015, 11 aprel, -s.6-7; Yusifli, C. Nəsrin üfüqləri // -Bakı: Azərbaycan jurnalı, -1998, №11, -s.165-175; Yusifli, V. Tənqid yarpaqları // Kaspi qəzeti. -2014, 11 fevral. -s.14; Yənə onun: Böyük kitab (Müasir Azərbaycan romanları haqqında tənqidi-publisistik düşüncələr) // -Bakı: Azərbaycan jurnalı, I məqalə, -2014, №9, -s.174-189; II məqalə, №10, -s.164-179; III məqalə, №11, -s.171-186 və s.

³ Akimova, E. Müstəqillik dövründə ədəbi tənqid (90-cı illər): / filologiya üzrə fəlsəfə doktoru dissertasiyası, -Bakı, -2006, -157 s., Aran, S. Azərbaycan nəsrində psixologizm (1960-1980) M.Süleymanlının yaradıcılığı üzrə:/ filologiya üzrə fəlsəfə doktoru dissertasiyası, -Bakı, -2005; Elaydı, Ə. Müstəqillik dövrü Azərbaycan romanı: mövzu, problematika və sənətkarlıq məsələləri (1991-2005): / filologiya üzrə fəlsəfə doktoru dissertasiyası, -Bakı, -2010, -140 s.; Məmmədova, S. Azərbaycan ədəbiyyatında yaradıcılıq meyillərinin təşəkkülü (XX əsrin 80-90-cı illəri): / filologiya üzrə fəlsəfə doktoru dissertasiyası, -Bakı, AMEA, -2009, -135 s. və s.

- romanlarda fikirlə bədiiliyin vəhdəti və yeni şəxsiyyət konsepsiyasının formalaşması problemlərinin bədii təcəssümünə diqqət yönəltmək;
- müstəqillik dövrü Azərbaycan romanlarının özünəməxsus janr-üslub və poetik xüsusiyyətlərini səciyyələndirmək;
- iyirmi illik roman təcrübəsində milli və dünya ədəbi ənənəsindən əxz olunan xüsusiyyətləri müəyyən etmək.

Tədqiqat metodları. Tədqiqat işinin yazılmasında elmi, nəzəri və bədii materiallara, anoloji araşdırmaların elmi nəticələrinə istinad edilmiş, Azərbaycan romanının iyirmi illik inkişaf yolu sistemli, müqayisəli şəkildə təhlil obyektinə çevrilmişdir. Tədqiqatda qoyulan problemin xarakterinə uyğun olaraq müxtəlif qayəli bədii sistemlərin müqayisəsinə dayanan tarixi-müqayisəli və tipoloji təhlil üsullarından istifadə edilmişdir.

Müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar. Dissertasiya müasir Azərbaycan romanı sosial-siyasi və milli-mənəvi ideallar kontekstində araşdırmağı və sistemləşdirməyi üç istiqamətdə aparmağı nəzərdə tutur:

a) müasir Azərbaycan romanının ideya və mövzu axtarışları keçid dövrü romanlarının ideya-mövzu axtarışları, sosial-psixoloji və mənəvi-əxlaqi problemlərin bədii əksi və Vətən, xalq, müharibə mövzularının milli-mənəvi dəyərlər kontekstində təqdimi istiqamətlərində araşdırılır;

b) müasir Azərbaycan romanlarında fikirlə bədiiliyin vəhdəti problemi romanlarımızda yeni şəxsiyyət konsepsiyasının formalaşması və sosial-siyasi gerçəkliyin ininikası məsələlərinin roman janrının bədii imkanları baxımından təhlili;

c) janrın yaradıcılıq axtarışları və üslub xüsusiyyətləri çərçivəsində isə müasir Azərbaycan romanlarında süjet konsepsiyası və fərdi özünəməxsusluğun təzahür formalarının araşdırılması.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Müstəqillik dövrü Azərbaycan romanları haqqında yazılan ədəbi tənqid materialların say etibarilə çoxluğuna baxmayaraq, bu dövrdə yazılan romanlar indiyədək müasir ədəbi-nəzəri fikir müstəvisində müstəqil tədqiqat obyektinə çevrilməmişdir. Dissertasiyada 1991-2010-cu illərdə qələmə alınmış Azərbaycan romanlarının milli-mənəvi və sosial-siyasi ideallar

kontekstində ilk dəfə ciddi şəkildə, sistemli araşdırmaya cəlb olunması tədqiqatın elmi yeniliyini şərtləndirən vacib amillərdən biridir.

Azərbaycan romanlarının yaranma tarixinə, sənətkarlıq xüsusiyyətlərinə, ideya-mövzu və janr-üslub xüsusiyyətlərinə dair araşdırmalarda, bir sıra məqalə, monoqrafiya və dissertasiyalarda bu və ya digər cəhətdən toxunulmuş, müəyyən elmi mülahizə və nəticələr irəli sürülmüşdür. Dissertasiyada həmin nəzəri fikirlərin bu günkü mərhələdə saf-çürük edilməsinə və müasir ədəbi-estetik kontekst baxımından ümumiləşdirilməsinə ehtiyacın olduğu da nəzərə alınmışdır.

Dissertasiyanın elmi yeniliyini şərtləndirən məqamlardan biri də tədqiqatın məhz milli-nəzəri kontekstdə aparılması, yeni dönmədə milli özünüdərk proseslərinin inkişaf istiqamətlərinin araşdırmaya cəlb olunmasıdır.

Dissertasiyada bədii mətnə yönəlik müstəqil nəzəri yanaşmanın sərgilənməsi də tədqiqatın elmi yeniliyini şərtləndirən amillərdəndir.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Dissertasiya mövzusunun aktuallığı, yenilikləri və əldə edilmiş elmi nəticələri həm nəzəri, həm də elmi-praktik əhəmiyyətə malikdir. Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti müstəqillik dövrü bədii nəsrilə bağlı sonrakı tədqiqatlar üçün də müəyyən zəmin yaratması ilə bağlıdır.

Dissertasiya işi həm də praktik əhəmiyyətə malikdir. Onun nəticə və elmi müddəaları ədəbi tənqid, ədəbiyətşünaslıq və s. məsələlərə həsr olunmuş konfrans, elmi tədqiqatlarda mənbə kimi, eyni zamanda ali məktəblərin humanitar fakültələrinin tələbələri, magistrantları üçün yardımçı vəsait kimi istifadə oluna bilər və gələcək araşdırmaların yazılmasına müəyyən təsir göstərə bilər.

Dissertasiyanın aprobasiyası və tətbiqi. Dissertasiya işi Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı kafedrasında hazırlanaraq yerinə yetirilmişdir

Dissertasiyanın başlıca məzmunu, müddəaları, elmi yenilik və nəticələri doktorantın ölkə və xarici elmi nəşrlərdə çap etdirdiyi məqalələrdə, habelə, beynəlxalq və respublika əhəmiyyətli elmi konfranslarda etdiyi məruzələrdə, çıxışlarda öz əksini tapmışdır.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Tədqiqat

İşi Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Azərbaycan və dünya ədəbiyyatı kafedrasında hazırlanmışdır. Dissertasiyanın mövzusu Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Elmi Şurasının 27 dekabr 2011-ci il tarixli iclasında (protokol № 09) təsdiq olunmuşdur. Mövzu Azərbaycan Respublikası Elmi Tədqiqatların Əlaqələndirilməsi Şurasının Ədəbiyyatşünaslıq üzrə problem Şurasının 22 fevral 2012-ci il tarixli iclasında (protokol № 11) təsdiq olunmuşdur.

Dissertasiyanın strukturu. Dissertasiya işi giriş (13176), I fəsil (106971), II fəsil (51805), nəticə (54911) və ədəbiyyat sıyahısından (17207) ibarət olmaqla, ümumi həcmi (249829) işarədən ibarətdir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

“Giriş”də mövzunun aktuallığı əsaslandırılmış, işlənmə dərəcəsi, məqsəd və vəzifələri, tədqiqat metodları, müdfiyyə çıxarılan əsas müddəalar, elmi yeniliyi, nəzəri və praktik əhəmiyyəti, aprobasiyası və tətbiqi, quruluşu barədə məlumat verilmişdir.

Dissertasiyanın **“1991-2010-cu illərin Azərbaycan romanı ideya-mövzu axtarışlarında”** adlı birinci fəslində Azərbaycan ədəbiyyatında romanın bədii janr kimi formalaşma tarixinə qısaca nəzər yetirilir. Vurğulanır ki, müstəqillik dövründə yaranan ədəbi proses əsasən iki mərhələdə: 1991-2000-cı illər və 2000-2010-ci illərdə ehtiva olunur. Birinci mərhələdə ədəbi-bədii gedişat tənəzzül keçirərək durğunluq dövrünü yaşayır. Ən məhsuldar dövr olan ikinci mərhələ isə yeni meyl və istiqamətlərin ədəbiyyatda bərqərar olması ilə xarakterizə olunur.

Üç paragrafdan ibarət I fəslin **“Keçid dövrü romanlarının ideya-mövzu axtarışları”** adlı ilk paragrafda 1991-1997-ci illəri əhatə edən keçid dövrü Azərbaycan romanlarının inkişaf dinamikası izlənilir. Qeyd olunur ki, özünün mürəkkəbliyi ilə xarakterizə olunan 90-cı illər yalnız ənənəvi mərhələ dəyişikliyi kimi deyil, həm milli müstəqilliyimizin bərqərar olunması, həm də müharibə, qaçqınlıq, köçkünlük kimi acı və kədərli hadisələrin eyni zaman kəsiyində yaşandığı bir dövrdür.

90-cı illər roman janrının inkişaf trayektoriyasında ləngimə, durğunluq dövrü kimi də xarakterizə olunur. Dövrün spesifik ab-havası roman janrının inkişafında ətaləti, geriçəkilməni labüdləşdirdi. Bu geriçəkilmə romanın yeni plüralist meyllərin axtarıları mərhələsinə adlamaq prosesi qarşısında nəfəsdərimi kimi də qiymətləndirilə bilər. Bu baxımdan, Əsəd Cahangir haqlı olaraq, *“90-cı illəri ədəbi-bədii fikrin inkişafında yeni bir mərhələ olmaqdan daha çox, yeni mərhələyə keçid səciyyəsi daşıdığını”* xüsusi vurğulayır.⁴

Bu proses bir növ xaosa bənzəyirdi və yalnız siyasi-iqtisadi problemlərdən deyil, eyni zamanda, yeni siyasi, din, bədii və s. təfəkkür axınından qidalanırdı. Bədii təfəkkürün bu yeni axını optimal istiqamətə yönəltmək gücünün yetərsizliyi xaosun qaçınılmazlığını labüd edən ən başlıca səbəblərdən biridir.

Bədii nəsrimizin yeni mərhələsi olan 1991-2000-cu illərdə romanın nəşri üçün ən əlverişli, yeganə ədəbi-mətbu orqan olan *“Azərbaycan”* jurnalında çap olunmuş müxtəlif məzmun və səpkidə yazılmış romanlar⁵ yeni dövr nəsrinin aparıcı əsərləri kimi ideya-bədii xüsusiyyətlərinin orijinallığı, ictimai-sosial problemlərə münasibətdə tutduqları mövqenin aydınlığı və bütövlüyü baxımından da diqqəti cəlb edirlər. Əksər romanlarda sosrealizmdən qalma mövzu və qəhrəman tipajları müşahidə olunsada, konkret tarixi situasiyalarla bağlı olan təsvirlərdə, müəyyən ağırlı məqamlarda xalq etirazının bədii ifadəsi baxımından mühüm irəliləyiş hiss olunur.

Milli şüurun bərpası, xalqın gələcəyi ilə bağlı narahatçılıq hissləri ədəbiyyatda milli-tarixi problemlərin araşdırılmasını

---

⁴ Cahangir, Ə. Üç əsrimiz və nəsrimiz (tarixi-filoloji icmal) // -Bakı: Körpü jurnalı, -2005, №1, -s.74.

⁵ Ələkbərzadə, Ç. Dünyanın qopduğu yer // -Bakı: Azərbaycan jurnalı, -1991, №4-5; Qənbər, N. Boğanaq // -Bakı: Azərbaycan jurnalı, -1991, №11, -s.74-122; Yənə onun: Zirzəmi // -Bakı: Azərbaycan jurnalı, 1997, №3-4, -s.128-147; №5-6, -s.38-116; Babanlı, V. Ömürlük cəza // -Bakı: Azərbaycan jurnalı, -1991, №9-10, -s.12-68; İbrahimbəyov, M. Dənizdə qasırğa // -Bakı: Azərbaycan jurnalı, -1998, №3-4-5; Cəfərzadə, Ə. Bir səsin faciəsi // -Bakı: Azərbaycan jurnalı, -1997, №3-4, -s.12-95; İşığa doğru // -Bakı: Azərbaycan jurnalı, -1998, №3-4-5; Səmədoğlu.Y. Deyilənlər gəldi başa // -Bakı: Azərbaycan jurnalı, -1999, №2.

aktuallaşdırdı. Roman janrı sahəsində müxtəlif yeni yaradıcılıq meylləri yaranmağa, uzun müddət əhəmiyyətli mövqeyə malik olan təsvirçiliyin zəiflədiyi, analitik bədii təhlilin gücləndiyi yeni bir mərhələ başladı.

Əli Əmirlinin "Meydan" romanında yaxın tariximizdə cərəyan edən meydan hadisələrinin sosial-psixoloji yönümü ön plana çıxarılır⁶. Romanda yalnız Meydan hərəkətinin, burada iştirak edən fəalların fəaliyyət mexanizmi, deyil, cəmiyyət içərisində doğurduğu rezonans ön planda izlənilmişdir. Meydan hərəkətinin təhlil və qiymətləndirilməsi ilə yanaşı, cəmiyyətin fərqli qatlarının baxışı kontekstindən dəyərləndirilməsi də ön plana çıxarılmışdır.

Əsərdə təsvir olunan bədii lövhələr, obrazların daxili-psixoloji aləminin inikası, qəhrəmanların dolğun və əyani təcəssümü oxucunu problemlərin mahiyyətinə enməyə vadar edir. "Meydan" romanında ideya-sənətkarlıq xüsusiyyətləri qabarıq işlənmiş, obrazlar öz psixologiyalarına uyğun olaraq verilmiş, mənəvi-əxlaqi məsələlərin bədii ifadəsinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

Arif Abdullazadənin "Qanlı yaddaş" romanında Azərbaycan ziyalisinin taleyi fonunda Qanlı yanvar və I Qarabağ müharibəsi hadisələrinin müəyyən mərhələsi əks etdirilir. Romanda yazıçı dövrün sosial-psixoloji ab-havasının konseptual bir problem kimi bədii həllinə çalışmışdır.

Uzun illər ərzində tarixi hadisələr məqsədli olaraq, bədii ədəbiyyatda təhrif olunmuş şəkildə əks etdirilmiş və tarixi kontekstdə obyektiv dəyərləndirmədən kənar qalmışdır. 90-cı illərdə tarixin qaranlıq məqamlarının işıqlandırılması məsələsi xüsusi dəyər kəsb etməyə başladı. Bu baxımdan, S.Rüstəmxanlının "Ölüm zirvəsi", "Xətai yurdu", "Göy Tanrı", "Difai fədailəri", E.Hüseynbəylinin "Şah Abbas", "On üçüncü həvari-141-ci Don Juan", N.Əbdürrəhmanlının "Könül elçisi" əsərləri tarixi həqiqətlərə yenidən, milli-mənəvi dəyərlər konsepsiyasından yanaşan romanlardandır.

---

⁶ Allahquluyeva, M. Əli Əmirlinin "Meydan" romanında Vətən, xalq və müharibə mövzuları milli-mənəvi ideallar kontekstində // Ulu öndər Heydər Əliyev irsində multikultural və tolerant dəyərlər. Beynəlxalq elmi konfransı, -Bakı, 3-5 may, -2016, I hissə, -s.73-75.

“Ölən dünyam” romanında tarixi hadisə və əhvalatları müasir bədii təfəkkürün gücü ilə mənalandıran İsmayıl Şıxlı tarixi hadisələri paralel süjet xətti və mürəkkəb kompozisiya sistemi ilə bir ideya ətrafında birləşdirir, retrospektiv təhkiyə üsulu ilə gah irəli, gah da geri qayıdaraq iki nəslin faciəvi taleyi fonunda bütövlükdə Azərbaycan xalqının düşər olduğu fəlakətləri, ictimai-siyasi prosesləri təsvir edir⁷.

“Köçürülmə” romanında yaxın tarixi keçmişimizi müasir həyatımızla vəhdətdə götürən Məmməd Oruc uğurlu bədii ümumiləşdirmələr apararaq real həyat hadisələrinin, dəqiq detalların bədii təsvirini ustalıqla verir.

“Sosial-psixoloji və mənəvi-əxlaqi problemlərin bədii əksi⁸ adlı II paragrafda qeyd olunur ki, mənəvi saflığa həssas münasibət, milli-əxlaqi dəyərlərin önəmliliyi mövzuları müstəqillik dövrü Azərbaycan romanları üçün xarakterik mövzulardandır.

Seyran Səxavət geniş bədii ümumiləşdirmələrlə zəngin olan “Nekroloq” romanında çağdaş dövrün aktual problemləri müasir mənəvi-psixoloji və sosial-siyasi aspektdə öz əksini tapmışdır. Əsərdə yazıçı xalqın həm ümumilikdə, həm də bir fərd kimi yaşantısını təsvir edir. *“Ancaq S.Səxavət romanda konkret olaraq kiməsə işarə eləmir, bu son illərin ictimai-siyasi hadisələrinin canlı iştirakçıları da nəzərə çarpmır. Ustalıq elə bundadır.”*⁹ Dərin mənə yükünə malik, ümummilli və bəşəri səciyyə daşıyan problemləri özündə ehtiva edən romanda yazıçı şərti-metoforik üslubun bədii ifadə vasitələrindən yararlanaraq əsərin bədii təsir gücünü və dəyərini artırmışdır.

Əsərdə xalqımızın ağırlı yeri olan Qarabağ müharibəsi, müharibə iştirakçılarına qarşı cəmiyyətin etinasız münasibəti,

---

⁷ Allahquluyeva, M. Müasir Azərbaycan romanlarında milli özünü təsdiq məsələləri və milli-mənəvi dəyərlərin əksi // Filologiya məsələləri, AMEA Məhəmməd Fizuli adına Əlyazmalar İnstitutu, -2016, №5, -s.343-348.

⁸ Allahquluyeva, M. Müasir Azərbaycan romanlarında milli özünü təsdiq məsələləri və milli-mənəvi dəyərlərin əksi // Filologiya məsələləri, AMEA Məhəmməd Fizuli adına Əlyazmalar İnstitutu, -2016, №5, -s.343-348.

⁹ Yusifli, V. Dünyanın işıqlı və qaranlıq lövhələri (Seyran Səxavətin nəsrinə haqqında) I məqalə // Ədalət qəzeti, -2015, 9 iyun. -s.7.

qaçqınların üzləşdikləri acı və məhrumiyyətləri bədii əksini tapmışdır. Müharibənin gətirdiyi fəlakətlərin düşər olduğu bu mənzərələrin təsviri romanın ən təsirli səhnələridir.

Qərbə inteqrasiyanın doğurduğu acı fəsadlardan olan əxlaq normalarının laxlaması, cəmiyyətdə yaranan mənəvi aşınmalar, eybəcərliklər Hüseynbala Mirələmovun “Gəlinlik paltarı” romanının toxunduğu ağırlı problemlərdəndir. Həyata baxışlarında sərbəstliyi ilə formalaşmaqda olan yeni əsrin “yeni” qəhrəmanlarını xarakterizə edən Fənyənin əxlaq qanunları ilə cəmiyyətin əxlaq qanunları arasında keçilməz sədd dayanır. Müasir gəncliyimizin ümumiləşdirilmiş xarakteri olmasa da Fənyələr müasir tələblərlə yaşamağa üstünlük verən, milli-mənəvi, əxlaqi dəyərlərə köhnəliyin buxovu kumi baxan gənclərin uğurla ümumiləşdirilmiş obrazıdır.

“Vətən, xalq və müharibə mövzuları milli-mənəvi dəyərlər kontekstində”¹⁰ adlanan III paragrafda respublikamızın müstəqillik qazandığı dövrdən xalqımızın üzləşdiyi iqtisadi-siyasi problemlər, doğma yurd-yuvadan deportasiya, Qarabağ müharibəsi və müharibənin səbəb olduğu faciələrin əks olunduğu romanların problemə yanaşma tərzinin özünəməxsusluğu, bədii ifadə imkanlarının müxtəlifliyi, obraz və xarakter yaradılışında fərdilik məsələləri araşdırılır. Qeyd olunur ki, milli azadlıq və Qarabağ mövzusunun birlikdə işıqlandırılması hər iki problemin eyni tarixi dövrdə baş verməsi ilə əlaqədardır. Qarabağ problemi ilə paralel olaraq müstəqillik dövrü Azərbaycan ədəbiyyatında müharibə, qaçqınlıq və köçkünlük kimi mövzular da aktuallaşmışdır.

Milli maraqların müdafiəçisi qisminə çıxış edən yazıçılardan H.Mirələmovun “Dağlarda atılan güllə”, A.Quliyevin “Sonuncu”, Əlabbasın “Qaraqovaq çölləri”, A.Abbasın “Dolu”, S.Əhmədlinin “Axirət sevdası”, “Kef”, “Ömür urası” M.Süleymanlının “Erməni adındakı hərflər”, E.Mehrəliyevin “90-cı illər”, M.Bəkirlinin “Kəlbəcər ağrısı”, K.Əfşaroğlunun “Cadır”, N.Məmmədlinin “Zəngülə”, Ə.Əmirinin “Ölü doğan şəhər” romanları müstəqillik

---

¹⁰ Allahquluyeva, M. Müasir Azərbaycan romanlarında vətən, xalq və müharibə mövzularının təzahürü // -Bakı: Pedoqoji Universitet Xəbərləri: Təbiət, humanitar və pedaqoji elmlər bölməsi, -2015, №3, -s.288-292.

dövründə milli azadlıq və Qarabağ mövzusunda yazılmış dəyərli əsərlərdəndir.

Qarabağ mövzusu müasir romanlarımızda müxtəlif aspektlərdə qələmə alınmışdır. Bəzi romanlarda Qarabağ müharibəsinin qızgın dövrləri təsvir edilmiş, bəzi romanlarda münaqişənin kökləri, səbəbləri araşdırılmış, bəzilərinə isə müharibənin döğurduğı fəsadlar, acı nəticələr qələmə alınmışdır.

Ədəbiyatımızda roman ustası kimi anılan qocaman yazıçı Sabir Əhmədlinin “Qarabağ trilogiyası”nda müharibə və insan problemi öz bədii həllini tapmışdır. “Kef” romanında torpaqlarımızın işğalı, müharibənin vurduğı maddi və mənəvi zərərlər, respublika daxilində davam edən gərgin ictimai-siyasi problemlər həm ailə-məişət, həm də ictimai-siyasi kontekstdə açılır.

Problemə xüsusi yanaşma təzi ilə seçilən “Ömür urası” romanında yazıçının doğma yurdu Cəbrayılın 1993-cü ildə işğal olunması ilə bağıli kədərli xatirələri dağıdılmış, viran olmuş yurda qayıdıışı ərəfəsində faciəli hadisələrin xatırlanması fonunda verilir.

“Axirət sevdası” romanında isə müəllif həyatın ziddiyyətlərini çılpaq reallığı ilə əks etdirərək şəxsi faciəsi zəminində müharibə dövrü insanların daxili aləmlərini və sarsıntılarını təsvir edir. Əsərdə davam edən qanlı savaşı yazıçı qəlbində əks-sədası, oğul itkisi ilə sarsılan atanın acı gerçəkliklə üzləşməsi və fəlsəfi-psixoloji düşüncələri öz əksini tapmışdır. Avtobiografik çalarlarla zəngin olan “Axirət sevdası” romanında yazıçı öz şəxsi kədərini ümumxalq faciəsi kontekstində həll etməyə çalışmış, müharibənin döğurduğı faciələrin xalq həyatında təzahür edən dərin psixoloji sarsıntıların əks etdirməyə nail olmuşdur. *“Romanın uğuru məhz ondadır ki, burda vətən hissi, vətənə, Vətən torpağına bağılilik fərdi məzmununda qavranılır.”*¹¹

Elçin Mehraliyevin “90-cı illər” romanında ötən əsrin 90-cı illərində, bir ailənin faciəsi fonunda münaqişənin ən qızgın çağlarında bütöv respublikanın təlatümlü, acı günləri öz bədii həllini tapmışdır. Dövrün sosial-siyasi mənzərəsinin bədii əksinə maraq

---

¹¹ Əlişanoğlu, T. Müstəqillik illərində Azərbaycan ədəbiyyatı (1990-cı illər) / T.Əlişanoğlu. -Bakı: Qanun, I hissə, -2013. -216 s.

oyadan əsər, dövrün cərəyan edən ictimai-siyasi hadisələrinin və müharibənin qızğın dövrlərinin real təsvirlərinə görə də xüsusi maraq kəsb edir. Azərbaycan tarixinin ən aktual mövzusunə müraciət edən yazıçı hadisələrin tarixi köklərini araşdırmağa çalışır.

“Dolu” romanında problemin tarixi-siyasi qatlarına enməyə çalışan Aqil Abbas iki zamanda – I Qarabağ müharibəsi dövründə və Ağdamın işğalından sonra cərəyan edən real tarixi-siyasi hadisələrə işıq salır.¹² Birinci hissədə Dünyanın Ən Varlı Şəhərinin müharibə dövrü yaşantıları, qeyri-bərabər şəraitdə gedən döyüşlər, özünümüdafə batalyonları və könüllülərin işğalçılara qarşı mübarizəsi təsvir edilmişdir.

İkinci hissədə isə çadır şəhərciyində daldalanan ağdamlıların alçaldıcı humanitar yardımlar hesabına ölüm-zülüm dolanışı, müdafə batalyonunun komandirinin işğaldan sonrakı həyat mübarizəsi qələmə alınmışdır. Müəllif ön cəbhə və paytaxtda baş verən hadisələri müqayisə edərək qarşılaşdırır, siyasi iradəsizliyin döğurduğu acı nəticələri və öz dövlətinə xəyanət edən ölkə rəhbərliyini təsvir edərək hadisələrin cərəyan etdiyi dövrün siyasi-tarixi səciyyəsinə verməyə çalışır.

Mövlud Süleymanlının “Erməni adındakı hərflər” romanında erməni şovinistlərinin türk kəndlərində həyata keçirdikləri deportasiya prosesi bütün xırdalıqları ilə qələmə alınmışdır. Konfliktin Qarabağ müharibəsi ərəfəsindəki dövrlərinin mənzərəsini əks etdirən yazıçı romanda tarixi-etnoqrafik araşdırmalardan bəhrələnərək türkçülük, milli mənsubiyyətə bağlılıq, itirilmiş yurd yerlərinin nisgilini əks etdirmək, tarixini, soykökünü, keçmişini unutmuş xalqın qaranlıq yaddaşını aydınlatmaq istəmişdir.

“Müasir Azərbaycan romanlarında fikirlə bədiiliyin vəhdəti” adlanan II fəsildə janrın inkişafında yeni mərhələ olan müstəqillik dövründə romanında önəmli cəhətin hər şeydən əvvəl insana diqqətin daha qabarıq mövqə tutması məsələlərinə toxunulur.

II fəslin **“Romanlarımızda yeni şəxsiyyət konsepsiyasının**

---

¹² Allahquluyeva, M. Aqil Abbasın “Dolu” romanı sosial-siyasi və milli-mənəvi ideallar kontekstində // Gənc alimlərin I beynəlxalq elmi konfransı, -Gəncə: 17-18 oktyabr, -2016, II hissə, -s.19-22.

formalaşması” adlı ilk paragrafında 1991-2010-cu illərin Azərbaycan romanında yeni ədəbi qəhrəman, yeni obraz yaratmaq cəhdləri araşdırılır.¹³ Vurgulanır ki, dövrün qəhrəman tipini əks etdirmək baxımından da yazıçılarımız müxtəlif maraqlı cəhdləri ilə diqqəti cəlb edirlər. Müharibə və keçid dövrünün bütün məhrumiyyətlərini ağrı-acılarını yaşayan ədəbi obrazlar yeni düşüncə tərzləri, xarakterləri ilə sələflərindən seçilirlər. Ənənəvi ideya və meyarların köhnəldiyi, yeni tələblərin isə hələ formalaşmadığı bir mühtidə nəsrimizdə *“keçid dövrünün bütün məhrumiyyətlərinin həmin qəhrəmanlarının həyatından keçməsinə”* səbəb oldu.¹⁴

XX əsr tarixi dövrü ərzində Azərbaycan ərazisində dəfələrlə müxtəlif bəhanələrlə kəndlərin başqa ərazilərə köçürülməsi məsələsi nəinki mənəvi həm də maddi itkilər hesabına başa gəlmişdi. Biz məhz bu ağırlı problemlərə işıq salan Əlabbas “Qiyamçı” romanında bir ailənin taleyi fonunda biz bu miqrasiyanın hansı problemlərlə nəticələndiyinin şahidi oluruq. Klassik nəsrimizin ab-havasında yazılmış roman hadisələr və səciyyətlər üzərində qurulmuşdur. Dolğun, hərtərəfli xarakterizə edilən Bəbir-Təbriz eyni zamanda özünəməxsus fərdi keyfiyyətlərə malik həyati obrazdır. “Qiyamçı” romanında münafişə və hadisələrin təsviri deyil, insan talelərinin əksi ön planda izlənilmişdir.

Əlabbas “Qaraqovaq çölləri” romanında Qaraqovaqda yaşanan mənəvi-psixoloji sarsıntıları, müharibənin doğurduğu fəsadları qələmə almaqla Azərbaycanda cərəyan edən cari dövrün hadisələrinə işıq salır. Mənəvi aşınmaların yaşandığı 90-cı illərin sosial-siyasi mənzərəsini əks etdirən əsər bütünlükdə müharibə gerçəkliklərinə, müharibənin səbəb olduğu sosial-siyasi ziddiyyətlərə hədəflənmişdir. Vətən uğrunda döyüşərək qəhrəmanlıq göstərən Əfsun etinasızlıqlara, haqsızlıqlara dözməyib üsyan edən fədakar, mübariz obrazdır. “Qaraqovaq çölləri” romanı vətənpərvərlik hissləri ilə

---

¹³ Allahquluyeva, M. Müstəqillik dövrü Azərbaycan romanlarında yeni insan konsepsiyası (A new concept of human in azerbaijani novels during the period of independence) // -Киев: Литература в контексти култури, -2017,-выпуск27(2), - стр.11-17, ISSN, [<https://mirilic.dp.ua/index.php/journal/issue/view/5/5>]

¹⁴ Yusifli, V. On il: Sözümlərin keçdiyi yol // -Bakı: Azərbaycan jurnalı, -1999, №6, -s.182.

yoğrulmuş qəhrəmanların sosial “ədalət” məngənəsində əzilən məğlubiyyətinin bədii ifadəsidir.

“Sosial-siyasi gerçəkliyin ininikası və roman janrının bədii imkanları” adlı II paragrafda sosial-siyasi mövzuların ağırlıq təşkil etdiyi romanlara ümumi baxış sərgilənir. Qeyd olunur ki, Anarın “Ağ qoç, qara qoç”, A.Məsudun “Azadlıq”, E.Hüseynbəylinin “Yovşan qağayılar”, S.Əhmədlinin “Kütlə”, Ə.Əmirlinin “Ölü doğan şəhər”, S.Alışarlıının “Maestro” romanları istər mövzu, istərsə də bədii sənətkarlıq cəhətdən bir-birindən fərqlənsələr də toxunulan problemlərin sosial-siyasi mahiyyəti etibarilə ilə ortaq ideya-estetik cəhətlərinin mövcudluğu aydın nəzərə çarpır.

Həm janr-struktur, həm də ideya-məzmun cəhətdən qloballaşan dünyanın təzadları fonunda aşınan və məhv olan milli-mənəvi dəyərlərin müdafiəçisi mövqeyindən çıxış edən Anar “Ağ qoç və qara qoç” romanında arzularında, xəyallarında gerçəkləşdirdiyi Azərbaycanın gələcək taleyini bir-birinə əks olan iki fərqli aspektdən təsvir etmişdir.¹⁵ Əsərdə keçmişin və gələcəyin təsviri sarkazm və ironiya ilə verilir, reallıq və irrealıq paralel və əks müstəvidə kəşifir.

Yazıçı nağıl-mif elementlərindən yaradıcı şəkildə yararlanaraq romanı şərti olaraq bir-birinə zidd iki nağıla bölmüşdür. Birinci hissədə yazıçı xəyalında qurduğu və arzuladığı Azərbaycan dövlətini təsvir edir. İkinci hissədə isə son bir əsr ərzində Azərbaycanın keçirdiyi üç mühüm mərhələnin konkret təzahürlərini göstərir. Romanda əsas diqqət qəhrəmanın taleyinə deyil, birbaşa cəmiyyətin üzərinə fokuslanmışdır. Əsərin qəhrəmanı olanları ürək yangısı ilə izləyən Məlik deyil, cəmiyyət, ictimai sferanın özüdür.

Əli Əmirlinin “Ölü doğan şəhər” romanında isə Vətənimizin başına gətirilən tarixi faciələrdən birinin - Sumqayıt hadisələrinin səbəb və nəticələri araşdırılır, bu hadisələr zamanı yaşanan faciəvi olaylara bəşəri mövqedən yanaşaraq təhlil edilir.¹⁶ Yazıçı Sumqayıt

---

¹⁵ Allahquluyeva M. Anarın “Ağ qoç, qara qoç” romanında sosial-siyasi gerçəkliyin bədii ininikası // -Bakı, Odlar yurdu universitetinin elmi və pedaqoji xəbərləri, , -2020, №53, -s.232-238.

¹⁶Allahquluyeva, M. Əli Əmirli yaradıcılığında Vətən, xalq və müharibə mövzuları milli-mənəvi ideallar kontekstində // Doktorantların və gənc

hadisələri fonunda dinc şəhər sakinlərinin faciəvi şəkildə qırğınına səbəb olan millətçi-şovnist erməni daşnak təşkilatlarının törətdiyi terror oyununun gizlin niyyət və məqsədlərini açıqlayır, qaranlıq nüansları işıqlandırır.

Əsərdə təsvir edilən şəhər xüsusi obraz kimi canlandırılır. Sovet hökumətinin “hədiyyəsi” olan, miqrasiya problemlərinin ağırlığı altında əyilən, “ölü zona” adlandırılan bu süni şəhərin azərbaycanlı əhalisi səfalət və yoxsulluq içərisində yaşayır. Romanın qəhrəmanları yaşadığı cəmiyyət tərəfindən böyük mənəvi zərbələr almış, həyatda uduzmuş kiçik insanlardır. “*Əsəri sanki konseptual olaraq problem-roman kimi düşün*” ən¹⁷ müəllif kifayət qədər geniş cəciyyə daşıyan ictimai və aktual problemlərə toxunur, fəlakətin qlobal xarakterini, bəşəriyyətini nəzərə çarpdırır.

Afaq Məsudun “Azadlıq” romanı da müasir Azərbaycan nəsrinə yeni ab-hava gətirən əsərlərdəndir. “Azadlıq” romanı azadlıq və anarxiya zamanı kütlə psixologiyasının analizi, mövcud ictimai-siyasi hadisələrə vətəndaş-yazıçı mövqeyindən verilən qiymət, dəyərləndirmədir. Mənəvi və sosial-psixoloji problemlərin yaxın tarixi hadisələr fonunda satirik və ironik tərzdə təqdimi əsərin novator səciyyə daşmasını reallaşdıran amillərdəndir.

“Janrın yaradıcılıq axtarışları və üslub xüsusiyyətləri” adlanan III son fəslində ədəbi prosesdə müəyyən maraq oyadan yeni tipli roman örnəkləri üzərində dayanaraq məhz yeni yaradıcılıq məhsulu olan roman nümunələrinin sosial-siyasi və milli-mənəvi aspektdə araşdırılması nəzərdə tutulmuşdur. Mövcud problemin bədii həllinə toxunan konkret bədii nəsr nümunələri təhlilə cəlb olunmuşdur.

Yeni tarixi-mədəni kontekst cəmiyyətin özü kimi roman janrının da yeniliyə, müasirliyə can atmasına, nəsrimizə yeni nəfəs, yeni təhkiyə, yeni yanaşma tərzlərinin daxil olmasına şərait yaratdı. Çox zaman eksperimental yeniliklərlə xarakterik olan bu axınlar müəyyən mübahisələrə yol açsa da Azərbaycan romanının yeni

---

alimlərin XX respublika elmi konfransı, -Bakı: 24-25 may, 2016, II hissə, -s. 9-11.

¹⁷ Əlişanoğlu, T. Müstəqillik illərində Azərbaycan ədəbiyyatı (1990-cı illər) / T.Əlişanoğlu. - Bakı: Qanun, - I hissə, - 2013, - 216 s, - s. 34.

mərhələsinin müəyyənləşməsində mühüm addımlara səbəb oldu. XXI əsrin ab-havasının duyulması 2005-ci ildən sonra çap olunan əsərlərdə daha geniş vüsət almışdır.

Müasir romanlarda klassik tələblər nəinki vacib hesab edilmir, hətta köhnəliyin qalığı, yeni eksperimentlərdən kənar qalma kimi qiymətləndirilir. Müasir tələb və yeniliklərlə ayaqlaşmaq, müəyyən oxucu auditoriyasının marağına nail ola bilmək üçün tələb olunan keyfiyyətlərə cavab verə bilmək şərti çağdaş romanın başlıca problemlərindəndir. Əlbəttə, bu fikirlər tədqiqat obyektinə olan dövrün bütün roman nümunələrinə aid edilə bilməz. Oxucu tələbatını və zövqünü əsas götürərək bu tendensiyanın arxasınca gedən bir çox qeyri-ciddi və orijinallıqdan məhrum, ədəbi mühitdə boş hay-küy doğuran, zahiri effektlə kifayələnərək problemlərin məhəlli həllinə üstünlük verən, yalnız informatik xarakter daşıyan, özü dolu, içi boş romanların təsir müddəti də kiçikdir.

Kəmiyyət etibarilə zəngin və janr-üslub keyfiyyətləri ilə rəngarəng olan romanlar içərisində fərqli və orijinal janr xüsusiyyətləri ilə seçilən K.Abdullanın “Yarımçıq əlyazma”, “Sehrbazlar dərəsi”, Anarın “Ağ qoç və qara qoç”, E.Hüseynbəylinin “Yovşan qağayılar”, “Metro vadisi”, A.Quliyevin “Sonuncu”, A.Talıbzadənin “Kəpənək modeli”, İ.Fəhminin “Çənlibel tülküsi”, “Aktrisa” romanları yeni tipli Azərbaycan romanlarını layiqincə təmsil etmək qüdrətinə malikdirlər.

“Romanlarda süjet konsepsiyası” adlı I paragrafda *“Özünü “sərbəst forma” kimi təsdiq etmək meylli ilə seçilən”*¹⁸ müasir dövr Azərbaycan romanlarının ənənəvi roman tiplerindən fərqli olaraq müxtəlif fərdi üslubi cəhətlərə malik olması məsələlərinə diqqət yetirilir. Vurğulanır ki, təzələnən yalnız romanın ideya-məzmunu deyil, eyni zamanda strukturu, janr xüsusiyyətləridir.

Müasir roman təfəkkürünün yeni mərhələsi kimi dəyərləndirilən yeni tipli Azərbaycan romanları içərisində modern, postmodern, sürreal və s. kimi avangard ədəbi istiqamət və cərəyanlar xüsusi cəkiyə sahibdirlər.

---

¹⁸ Salamoğlu, T. Ən yeni Azərbaycan ədəbiyyatı məsələləri (monoqrafiya və ədəbi tənqidi məqalələr) / T.Salamoğlu. -Bakı: BQU nəşriyyatı, -2008, --554 s., -səh.47.

90-cı illərdən etibarən modernizmə marağın dərinləşməsi bədii nəsrə postmodernist meyllərin artmasına da rəvac verdi. Modernizmin həm davamı, eyni zamanda, həm də inkarı olan postmodernizmin plüralist mövqeyə malik olması onun vahid üslubun deyil, müxtəlif üslubların qarışığı şəkildə təzahürü bu janrın yeni olsa da möhkəm dayaq yaratmasını təmin edir. Hər kəsə azad düşüncə hüququnu verən postmodernizm anlayışı sadəcə düşüncənin mövcudluğunu təsdiq edərək elmi-nəzəri təfərrüatları əhəmiyyətsiz hesab edir, ədəbiyyatı sadəcə bir şeyin varlığından ibarət olan həqiqətin bədii izahı kimi qəbul edir.

2000-ci illərdən başlayaraq ədəbiyyatda postmodernist mövqələrin güclənməsinin nəticəsi olaraq S.Elcanlı, K.Abdulla, E.Hüseynbəyli, İ.Fəhmi, Ə.Əkbər, A.Talıbzadə, Pərviz, M.Cəfərli kimi yazıçılar yeni yazı üslubunda dəyərli Azərbaycan romanlarını yaratmağa nail olmuşlar. Həyatı həqiqətləri əks etdirmə üsullarının müxtəlifliyi ilə seçilən bu əsərlər eyni zamanda fərqli metod və priyomların sintezi ilə də fərqlənirlər.

Elçin Hüseynbəylinin sinkretik nəsr üslubu ilə qələmə aldığı “Yovşan qağayılar” romanında da sürrealizmə və postmodernizmə məxsus ünsürlərin təzahürü öz əksini tapmışdır. Milli-mənəvi dəyərlərin, milli özünəqaydış, xalq ruhu və özünüifadə problemlərinin qabardıldığı “Yovşan qağayılar” romanı milli genetik yaddaşın oyanışı probleminə həsr olunmuşdur. Şüuraltı axın prosesini gerçəkliklə paralel şəkildə verərək sosial-siyasi və mənəvi-əxlaqi qadağalara etiraz, çağdaş problemlərin bədii həlli yollarını tarixi yaddaşda axtarmaq cəhdi kimi uğurlu üsul və priyomlar eyni zamanda əsərin çoxqatlılığına rəvac vermişdir. Fraqmentlər şəklində canlandırılan tarixi olaylar üzərində qurulmuş romanda yalnız bir fərdin deyil, eyni şəcərəyə aid insanların taleyi fonunda bütöv bir xalqın mürəkkəb, ziddiyətli keçmişini səhifələyir. Yazıçı sosial-tarixi reallıqlara işıq salaraq həyat və cəmiyyət qarşılıqlı münasibətində konkret insan taleyi fonunda ümumilli faciənin səbəblərini araşdırmağa cəhd edir.

Aslan Quliyevin “Sonuncu” romanı da fərqli təsvir və deyim üslubuna malik uğurla yazılmış romanlardandır. Müəllifin rəğbətə yaratdığı qəhrəmanlar, əsasən, keçmiş Qarabağ müharibəsi döyüşçüləridir. Müharibədə qəhrəmanlıqla iştirak edən, şücaət

göstərən bu döyüşçülər cəmiyyət tərəfindən unudulmuş, hətta qınaq obyektinə çevrilmişlər. Daxilən təmiz və saf olan qəhrəmanlar banda düzəltməklə, qarət və insan oğurluğu ilə bir növ cəmiyyətə qarşı etiraz notası qaldırırlar. İqtisadi xaosun və müharibənin sarsıtdığı əxlaqi keyfiyyətlərin və yoxsullaşmış mənəviyyatın qarşısında durmağa cəhd edən qəhrəman təzadlı yollarla irəliləyir.

Roman maraqlı və orijinal quruluşa malikdir. Ayrı-ayrı nağıllardan qurulmuş romanın əsas mənə xəttini Məhv olmuş Uçubunuqlar haqqında nağıl təşkil edir. Ç.Aytmatovun “Əsrə bərabər gün” romanında manqurtlar haqqında əfsanəsini xatırladan bu nağıl romanın sərgiləmək istədiyi problemlərə işarə edir. Romanda konkret adlar çəkilməsə də xalqımızın tarixi ilə bağlı birbaşa işarələr mövcuddur.

III fəslin “**Fərdi özünəməxsusluğun təzahür formaları**” adlı II paraqrafında müasir Azərbaycan romanının yaradıcılıq axtarışları və üslub müxtəlifliyi baxımından səciyyələndirilir. Vurgulanır ki, mahiyyət və xarakter etibarilə bir-birinə yaxın olan, eyni zamanda, özünəməxsus janr özəllikləri ilə bir-birindən fərqlənən romanların tipoloji səciyyəsi də müxtəlifdir.

Dünya arenasında baş verən köklü dəyişikliklər, ziddiyyətlərlə dolu ictimai-siyasi təbəllüdatlar, cəmiyyətlərin mənəvi kataklizləri, ənənəvi ideyaların tənəzzülü romanın yeni inkişaf istiqamətinə doğru yol alması üçün münbit şərait yaratdı. Müasir dövrdə “roman” anlayışı yeni mənə kəsb edərək artıq terminoloji funksiyasını, bədii epik növün bir janrı olmaq kimi məhdud mənəni ifadə etmək missiyasını başa vurmuşdur. Daha çox “roman sənəti” ifadəsi ilə adlandırılan roman daha geniş aspektdə - xüsusi sənət və yaradıcılıq sahəsi kimi müstəqil ədəbi-bədii forma olaraq səciyyələndirilir. Ədəbi prosesdə yeni yaradıcılıq təmayüllərinin artması janr inkişafı baxımından bu dövr romanlarının təkmilləşməsi və zənginləşməsi prosesinə təsir edir.

Ənənəvi streotipləri kökündən dağıdaraq, uzun illər davam edən sabit ənənə ahəngini alt-üst edən, yeni dəyərlər nisbəti formalaşdırmağa çalışan postmodernizmin dalğası dəbdə olan yenilik kimi qızğın müzakirə obyektinə çevrildi. Bəzi tənqidçilər postmodernizmə qərb romanının kortəbii təqlidi kimi yanaşib tənqid

etsələr də, digərləri bu yenilik axtarışlarını alqışlayır, müəyyən tövsiyələrlə düzgün istiqamətləndirməyə səy göstərirdilər.

Postmodernizmin Azərbaycanda geniş yayılması əsrin sonunda respublikamızda sosial-siyasi hadisələr zəminində cərəyan edən mənəvi böhranla əlaqədardır. Uzun illər ərzində formalaşmış mənəvi kulturların deqredasiyası, dünyaya, kainata baxışlarını dəyişməsi böhran mədəniyyətinin ərsəyə gətirdiyi bir yaradıcılıq tərzini olan postmodernizmin müasir Azərbaycan romanında qarşısızalmaz bir axınla pərvəriş tapmasına zəmin yaratdı.

2001-ci idən başlayaraq yazıb yaradan gənclərin yaradıcılığında postmodern dövrünün ab-havasını bütün səciyyəsi ilə duyulur, postmodern elementər, düşüncə tərzini bu və ya digər dərəcədə ehtiva edir¹⁹.

Kamal Abdulla postmodernizmin Azərbaycan romanında aparıcı istiqamət kimi çiçəklənməsi üçün yeni cığır açmış və milli romanın beynəlxalq arenada tanınmasına nail olmuşdur. O, eyni zamanda, müasir Azərbaycan bədii nəsrində roman janrının mövzu və ideya cəhətdən zənginləşməsində, üslub, forma, süjet baxımından yeniləşməsində, yeni təhkiyə formasından istifadə, dekonstruktiv elementlərdən yaradıcı istifadə kimi yeniliklərə də imza atmışdır.

Dərc olunduğu müddətdən böyük rezonans doğuran “Yarımqıç əlyazma” romanı nəinki Azərbaycanda, hətta xaricdə, özəlliklə qardaş Türkiyə respublikasında böyük əks-səda yaratdı²⁰. Uzun illər

---

¹⁹ Əbdülrəhmanlı, N. Yalqız /N.Əbdülrəhmanlı. -Bakı: Qanun, -2006, -426 s.; Hüseynbəyli, E. Tut ağacı boyunca / E. Hüseynbəyli. -Bakı:Adiloğlu. -2006; Yenə onun: Yolayrıcında qaçış / -Bakı:Qanun. -2012, Yenisey, A. Göləqarğısancan / -Bakı: -2009; Fəhmi, İ. Akvarium // - Bakı: Azərbaycan jurnalı, -2006, №5, -s.56-125; Akvalanq // - Bakı: Azərbaycan jurnalı, -2010, № 6-7; Alışarlı, S. Maestro / -Bakı: Qızıl şərş ASC, -2004; Qaraqan, E. A / -Bakı: -2007; Yenə onun: H.O.S.T / -Bakı: -2008; Əkbər, Ə. Artuş və Zaur: böyüklər üçün konfliktologiya dərsliyi / -Bakı: Bərəkət, -2009, -134 s.; Yenə onun: Amneziya / -Bakı: -Qanun, -2010, -172 s.; Cəfərli, M. Bərpaçı // Azərbaycan jurnalı, -2010, №12; Talibzadə, A. Kəpənək modeli // - Bakı: Azərbaycan jurnalı, -2010, №5.

²⁰Anar. Kədərli və işıqlı seçmələr (Kamal Abdullanın iki kitabı haqqında düşüncələr) // - Bakı: Tənqit.net jurnalı, -2011, N8, -s.52-68.; Əlişanoğlu, T. Ən yeni nəsrimizdə Azərbaycan obrazı // - Bakı: Tənqid.net jurnalı, № 8, -s. 46-52; Yenə onun: Müasir nəsr Azərbaycançılıq ideyaları işığında // Ədəbiyyat qəzeti, -

boyu “Kitabi-Dədə Qorqud” dastanının tədqiqatçısı olan Kamal Abdullanın keçmiş qeyri-ənənəvi münasibəti müxtəlif yönlü ədəbi tənqidi mülahizələrə səbəb oldu. İki fərqli cəbhədə yer alan tənqidçiləri bir neçə məsələ düşündürürdü:

- əsərin həqiqətən də yeni tipli postmodern roman tələblərinə cavab verə bilməsi;
- ümumtürk yazılı abidəsinin təhrif olunması, sakral şəxsiyyətlərin və kanonik mətnin dekonstruksiyası;
- uzun illər ərzində formalaşmış olan stereotiplərin və dəyərlərin alt-üst edilməsi;
- tarixi həqiqətlərə kölgə salınması;
- yeni tarixi faktların ortaya çıxarılması;
- romanın müasir həyat hadisələri ilə səsleşməsi;
- roman janrına yeni təhkiyə formasının gətirilməsi və s.

Kamal Abdulla “Yarımçıq əlyazma” romanında insan və mühit anlayışına fərqli kontekstdən yanaşaraq yeni roman kolliziyaları, bədii mətnə dəyər məna qazandıra bilən yeni qəhrəman tiplərini yaratmağa müvəffəq olmuşdur. Uğurla seçilmiş tarixi mövzu dövrümüzə, yaşadığımız zamanla səsleşən məqamlardandır. Roman həm “Kitabi Dədə Qorqud” dastanında, həm də Şah İsmayıl dövründə yaşanmış bu nifaqın kökünə və səbəblərinə enərək hər iki dövrün qəhrəmanlarının stereotipə çevrilmiş davranış və dəyərlərinə dövrümüzün aynasından baxaraq yenidən dəyərləndirmək, davamını müəyyən etmək məqsədini güdür.

Postmodern tarixi detektiv roman janrının ilk nümunələrini yaradan İlqar Fəhminin “Çənlibel tülküsi” ədəbi silsiləsində Koroğlu və silahdaşlarının apardığı mübarizənin real faktları deyil, daha çox

---

2015, 13 iyun; İlin, İ. Postmodernizm XX əsrin sonunun ruhi konsepsiyası kimi (tərcümə-inteqrasiya) Cevirəni Əsəd Cahangir // - Bakı: Azərbaycan jurnalı, - 2005, N5, -s.177-189, N6, -s.158-173; Qeybullayeva, R. Tarixi janr ənənəvi və yeni kontekstdə (K. Abdullanın “Yarımçıq əlyazma” romanı əsasında) // - Bakı: Azərbaycan jurnalı, -2008, N7, -s.169-177; Salamoğlu, T. “Yarımçıq əlyazma” postmodernizm və polifonik roman konsepsiyalarının sintezində // - Bakı: Körpü jurnalı, -2006, N1, -s.16-26; Xələfli, Ə. “Yarımçıq əlyazma”nın yarısi // Kredo qəzeti, 26 fevral, -2005-ci il, -s. 5.

müəllif təxəyyülünün məhsulu olan hadisələr təsvir olunur.²¹ Üç ayrı müstəqil hissədən ibarət olan “Çənlibel tülküsi”²² ədəbi layihəsinə müəllif mifik üsürlər də qataraq maraqlı roman nümunəsi yaratmışdır.

Romanda postmodernizmə xas olan tarixə ironik kontekstdən yanaşma tərzindən bəhrələnərək Koroğlu və onun dövrünə aid müəllif təxəyyülünün məhsulu olan ştrixlər əlavə edilmişdir. İ.Fəhmi dastandan əfsanəvi gücə malik Koroğlunu qorxmazlıq zirvəsindən endirərək, Keçəl Həmzənin hiyləsinə möhtac qoyur və bununla da bir növ mərdliyin, qəhrəmanlığın hiylədən asılı vəziyyətə düşməsinə işarə edir. Yazıçı onları reallaşdıraraq müasirimiz olan insanlara çevirməyi bacarmışdır.

Tədqiqatın “**Nəticə**”sində əldə edilən qənaət və yeniliklər ümumiləşdirilir. Aparılan araşdırma belə bir qənaətə gəlməyə əsas verir ki, müstəqillik dövründə istər mövzu-problematika, istərsə də forma-sənətkarlıq baxımından bir sıra poetik çalarlarla zənginləşmiş, özünəməxsus inkişaf və təkamül yolu keçmişdir.

Müstəqillik dövründə qələmə alınmış sadalanan romanlar dövrün ədəbi prosesinin ümumu səciyyəsinə verməklə yanaşı, təqdir olunacaq üstün keyfiyyətləri ilə də xarakterizə olunurlar. Bu romanların bəziləri fərqli məzmun keyfiyyətləri, bəziləri isə yeni axtarış uğurları ilə diqqəti cəlb edərək yadda qaldılar.

Say etibarilə zəngin, janr xüsusiyyətləri ilə rəngarəng olan müstəqillik dövrü Azərbaycan romanlarında dövrün aktual problemləri, müasir Azərbaycan cəmiyyətini və qlobal dünyanı düşündürən ən mühüm problemlər bədii təcəssümünü tapmış, müasir Azərbaycan reallıqlarını əks etdirən Qarabağ müharibəsinin doğurduğu fəsadlar, sosial-siyasi, milli-mənəvi məsələlər müxtəlif forma və aspektlərdə təsvir obyektinə çevrilmişdir. Araşdırmaya cəlb

---

²¹ Allahquluyeva, M. İlqar Fəhminin “Qarğa yuvası” romanı postmodern roman təhkiyəsində // -Bakı: Əlyazmalar yanmır (elmi məqalələr toplusu), AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, -2018, №1(6), -s.102-104.

²² Fəhmi, İ. İlk suiqəsd (yarım-tarixi detektiv). “Çənlibel tülküsi” ədəbi layihəsi, I kitab, Bakı: XAN, 2017, 128 s.; Qarğa yuvası // -Bakı: Azərbaycan jurnalı, -2005, №5, -s.82-146, №6, -s.51-98; №7, -s.80-113; Kölgəboğanlar // -Bakı: Azərbaycan jurnalı, -2008, №1, -s.13-64.

olunan dövrün ədəbi məhsulları olan romanlar bədii sənətkarlığın müxtəlif aspektləri ilə diqqəti cəlb edirlər.

Ümumilikdə isə, 1991-2010-cu illər Azərbaycan romanının mövzu, problem və ideya-estetika baxımından mühüm irəliləyişi ilə səciyyələndirilir. Bu tarixi təkamül prosesi zamanı əldə edilmiş nailiyyətlər milli və bəşəri ənənədən yaradıcılıqla bəhrələnmənin nəticəsi olaraq bir sıra uğurlara imza atılmış, roman janrının gələcək inkişafı üçün etibarlı zəmin yaradılmışdır.

Dissertasiyanın əsas məzmunu aşağıdakı məqalə və tezislərdə öz əksini tapmışdır:

1. Müasir dövr Azərbaycan romanlarında Qarabağ müharibəsi mövzusu // Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XVIII respublika elmi konfransı, -Bakı: Mütərcim, -2013, II cild, -s.8-11.
2. Müasir Azərbaycan romanlarında vətən, xalq və müharibə mövzularının təzahürü // -Bakı: Pedaqoji Universitet Xəbərləri: Təbiət, humanitar və pedaqoji elmlər bölməsi, -2015, №3, -s.288-292.
3. Əli Əmirinin “Meydan” romanında Vətən, xalq və müharibə mövzuları milli-mənəvi ideallar kontekstində // Ulu öndər Heydər Əliyev irsində multikultural və tolerant dəyərlər. Beynəlxalq elmi konfransı, -Bakı, -3-5 may, -2016, I hissə, -s.73-75
4. Əli Əmirli yaradıcılığında Vətən, xalq və müharibə mövzuları milli-mənəvi ideallar kontekstində // Doktorantların və gənc alimlərin XX respublika elmi konfransı, -Bakı: 24-25 may, -2016, II hissə, -s.9-11.
5. Aqıl Abbasın “Dolu” romanı sosial-siyasi və milli-mənəvi ideallar kontekstində // Gənc alimlərin I beynəlxalq elmi konfransı, -Gəncə: 17-18 oktyabr, -2016, -II hissə, -s.19-22
6. Müasir Azərbaycan romanlarında milli özünütədiq məsələləri və milli-mənəvi dəyərlərin əksi // -Bakı: Filologiya məsələləri, AMEA Məhəmməd Fizuli adına Əlyazmalar İnstitutu, -2016, №5, -s.343-348.
7. A new concept of human in azerbaijani novels during the period

- of independence (Müstəqillik dövrü Azərbaycan romanlarında yeni insan konsepsiyası) // -Киев: Литература в контексти култури, -2017, -выпуск27(2),-стр.11-17, ISSN, [<https://mirilit.dp.ua/index.php/journal/issue/view/5/5>].
8. İlqar Fəhminin “Qarğa yuvası” romanı postmodern roman təhkiyəsində // -Bakı: Əlyazmalar yanmır (elmi məqalələr toplusu), AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, -2018, №1(6), -s.102-104.
  9. Современный азербайджанский роман в поисках идейной темы (Müasir Azərbaycan romanları ideya-mövzu axtarışlarında) // Фундаментальные прикладные научные исследования: актуальные вопросы, достижения и инновации. Сборник Статей XXXI международной научно-практической конференции, -Пенза, -15 феврал,-2020,-с.279-281,ISSN,[<https://naukaip.ru/wp-content/uploads/2020/02/МК-718.pdf>].
  10. Müasir Azərbaycan romanlarında milli-mənəvi idealların təsviri // -Bakı: Filologiya məsələləri, AMEA M. Fizuli adına Əlyazmalar İnstitutu, -2020, №4, -s.342-349, ISSN, [<http://www.filologiyameseleleri.net/pdf/2020/04.pdf>].
  11. Anarın “Ağ qoç, qara qoç” romanında sosial-siyasi gerçəkliyin bədii inikası // -Bakı, Odlar yurdu universitetinin elmi və pedaqoji xəbərləri, -2020, №53, -s.232-238, ISSN, [https://oyu.edu.az/uploads/files/journal_705d853.pdf].

Dissertasiyanın müdafiəsi 23 sentyabr 2022 il tarixində saat 10⁰⁰ Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Folklor İnstitutu nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.27 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ1001, Bakı şəhəri, 8-ci Kiçik Qala döngəsi, 31

Dissertasiya ilə AMEA-nın Folklor institunda tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Ali Attestasiya Komissiyasının (aak.gov.az) və AMEA Folklor İnstitutunun (folklor.az) rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 14 iyun 2022 il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 24.05.2022

Kağızın formatı: 60×84^{1/16}

Həcm: 47295 işarə

Tiraj: 100

